

Основни резултати от оценката на въздействието на програма „Земята – източник на доходи“

2022

AMERICA FOR
BULGARIA
FOUNDATION

Съдържание

1. За програмата на Фондация „Земята – източник на доходи“	3
2. Цел на изследването	4
3. Основни изводи	4
4. Въздействие на програмата на Фондация „Земята – източник на доходи“ в област Пловдив	5
4.1 Договори за финансова подкрепа	5
4.2 Участници в програмата	5
4.3 Видове подпомогнати бизнеси	7
4.4 Генериране на доходи	8
5. Разпространение на модела	11
5.1 Въздействие на регионалните партньори	11
5.2 Предизвикателства пред модела	13
6. Бъдещето на модела	14
7. Методология на проучването	16

1. За програмата на Фондация „Земята – източник на доходи“

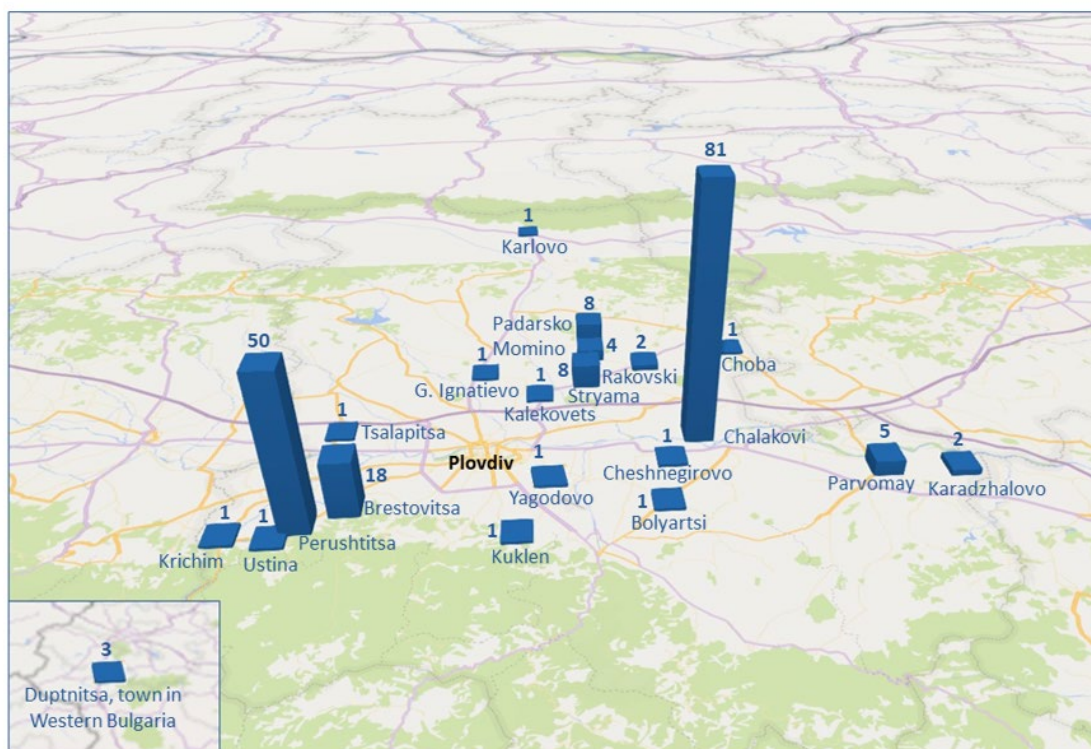
Програмата „Земята – източник на доходи“ е основана през 1997 г. с цел да тества модел за развитие на селски общности в неравностойно положение чрез генериране на доходи и икономическо овластяване. Инициативата преминава през четири етапа: *Пилотна фаза (1997-2000 г.), Институционално развитие (2000-2003 г.), Създаване на Фондация „Земята – източник на доходи“ (2003 г.) и Разпространение на опита (2010-2022 г.).*

От създаването си през 2003 г., Фондация „Земята – източник на доходи“ (ФЗИД оттук насетне) подпомага семейства в неравностойно икономическо положение да стартират и развиват бизнеси в селските райони. ФЗИД разработва инструменти за подпомагане на земеделието и малкия бизнес с цел генериране на доходи. Същността на програмата се състои в предоставянето на многостранна подкрепа на участниците и техните семейства за придобиване на земя и оборотен капитал с отложено изплащане в комбинация със специализирано обучение и редовни селскостопански и бизнес консултации на място.

От 2000 г. насам ФЗИД е предоставила финансова и консултантска подкрепа на 192 семейства. По-голямата част от подкрепените семейства (149 или 78%) се намират в три населени места в пловдивска област: Чалъкови (81 семейства), Перушица (50 семейства) и Брестовица (18 семейства).

Подкрепени бизнеси в пловдивския регион (2000-2022)

Общо: 192 подкрепени бизнеса в 21 населени места

През 2010 г. ФЗИД започва разпространение на модела си в национален мащаб. Между 2010 и 2013 г. ФЗИД помага на шест неправителствени организации да започнат да прилагат програмата в шест други региона. Пет от шестте регионални партньори все още изпълняват програмата с подкрепата на фондация „Тръст за социална алтернатива“ (ТСА). От 2010 г. насам Фондация „Америка за България“ и ТСА са подкрепили програмата с дарения на обща стойност 2,3 млн. лв.

2. Цел на изследването

Основната цел на проучването е да оцени въздействието на Фондация „Земята – източник на доходи“ върху общностите в област Пловдив, както и да изследва степента на успех на разширяването на модела чрез петте регионални партньорски организации. Изследването се основава на методология, съчетаваща кабинетно проучване, количествени и качествени методи. В глава 7 на доклада са посочени използваните методи и обхвата на събраните данни.

3. Основни изводи

Резултатите от проучването показват, че разностранният модел за подкрепа на предприемачеството на ФЗИД може да бъде успешно приложен и разпространен в различни части на България.

В периода 2010-2022 г. програмата се реализира в шест региона на страната и постига значителни резултати:

591 сключени договора за стартиране на дейности за генериране на доходи и за разширяване на вече съществуващи бизнеси.

296 бизнес инициативи, подкрепени от програмата.

929 души получили доходи от подпомаганите бизнеси.

76%

от всички подкрепени бизнеси **все още функционират**.

За всеки лев, инвестиран в ФЗИД, са привлечени **0,84 лева** държавно/европейско финансиране.

Земята, обработвана от участниците в програмата само в област Пловдив, е **нараснала от 702 дка през 2012 г. до 1771 дка през 2022 г. (152% ръст)**, от които 1178 дка (67%) са вече собственост на подкрепените земеделци.

Основните фактори за успеха на програмата са:

- Познаване на съответната общност и силна мотивация за подкрепа на развитието ѝ.
- Постоянна подкрепа за участниците от страна на регионалните партньори и ФЗИД.
- Постоянно надграждане на капацитета на регионалните партньори.

4. Въздействие на програмата на Фондация „Земята – източник на доходи“ в област Пловдив

През последните 13 години са подписани общо 321 договора за финансова помощ със 192 малки бизнеса от област Пловдив.

4.1 Договори за финансова подкрепа

93% от подкрепените от ФЗИД предприемачи имат между 1 и 5 договора за отложено плащане, като средната стойност за цялата група (всички 192 бизнеса) е 2,3 договора. Бизнесът с най-много договори е сключил общо 16 договора в периода 2000 и 2013 г.

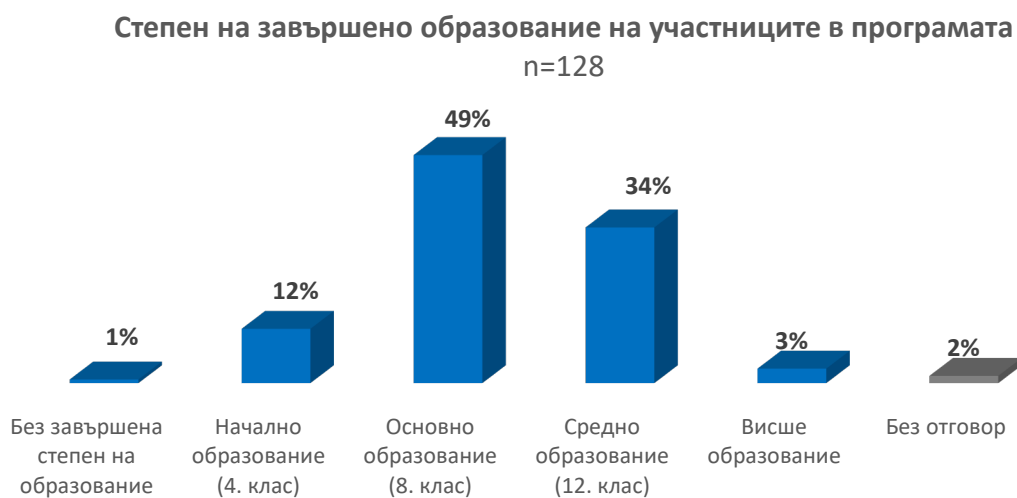
Близо две трети от всички сключени договори са на стойност под 1000 лева, една трета – между 1000 и 5000 лева, а само 3% са за над 5000 лева. Преобладаващият брой договори с малка финансова стойност е резултат от стратегията на ФЗИД за управление на риска, която залага на първоначално консервативен подход към нови участници, които още не са доказали своята надеждност. В същото време ФЗИД е гъвкава в посрещането на финансовите нужди на предприемачите – най-ниската изплатена сума е 25,76 лв. през 2000 г., а най-високата – 19 923 лв. през 2020 г.

Що се отнася до степента на възстановяване на средствата, отпуснати от ФЗИД, 81% от тях вече са възстановени изцяло или са в процес на възстановяване в срок. 16% се изплащат със закъснение, а 3% от договорите за отложено изплащане са прекратени преди да бъдат изплатени.

4.2 Участници в програмата

От демографска гледна точка, 85% от собствениците на бизнесите са мъже, а 15% – жени. Най-високата образователна степен, която повечето предприемачи са завършили, е основно (49%) или средно образование (34%). Като цяло по-ниското образователно равнище на подкрепените участници обяснява нуждата от постоянна помощ от страна на ФЗИД и регионалните партньори и този подход е ключов фактор за успеха на програмата.

Графика 1

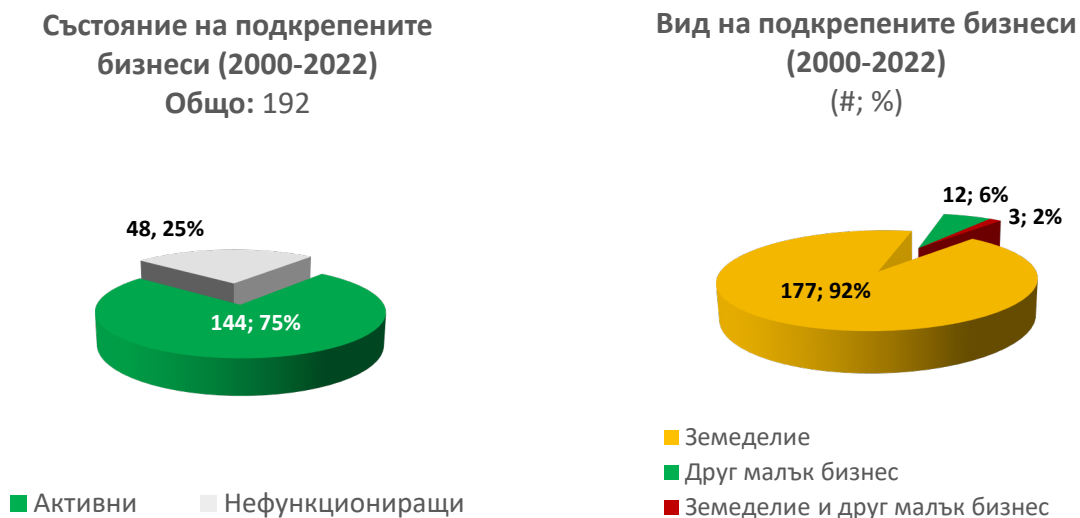
Участници в програмата на ФЗИД от села и градове край Пловдив

4.3 Видове подпомогнати бизнеси

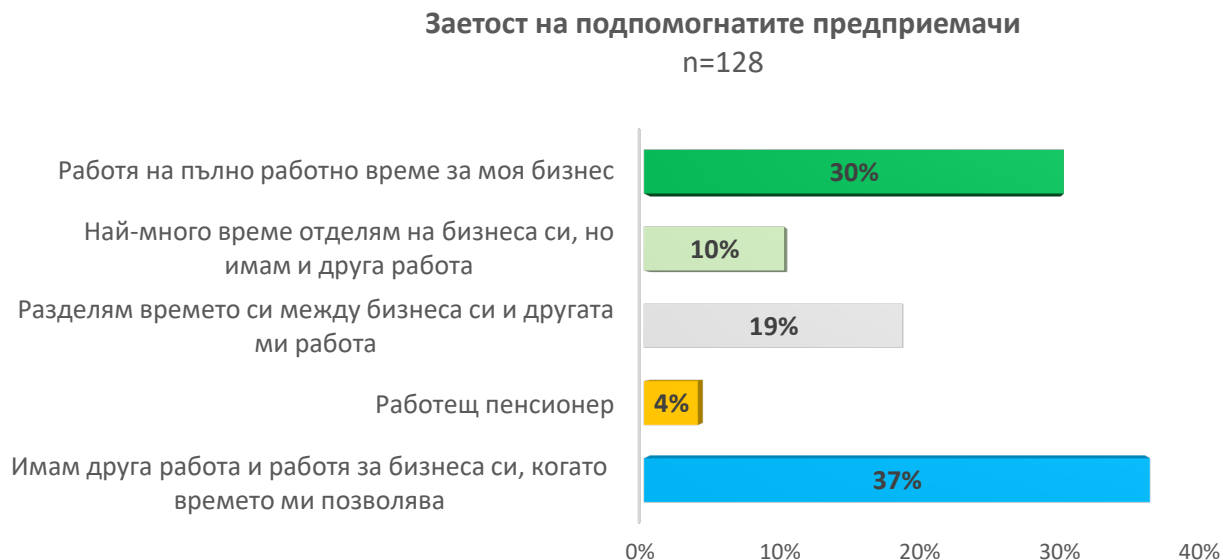
Дейността на повечето от подкрепените бизнеси е земеделска и 75% от тях все още са активни.

Графика 2

За повечето участници в програмата (70 %) бизнесът, който управляват, е в допълнение към друга работна заетост.

Графика 3

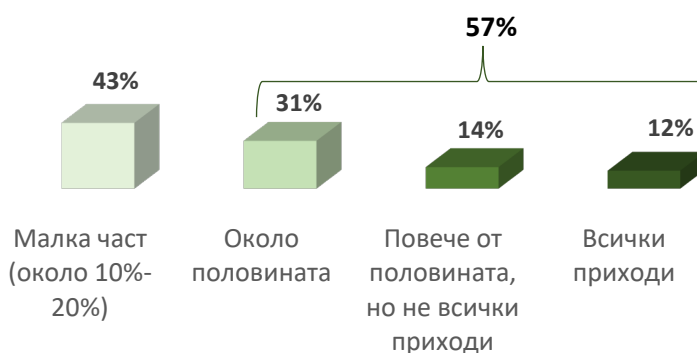

4.4 Генериране на доходи

Въпреки че за повечето от предприемачите това е странична дейност, приходите от подкрепените от ФЗИД бизнеси имат значителен принос към бюджетите на семействата им, като за 57% от тях приходите от бизнесите съставляват около половината или повече от общия доход на домакинството.

Графика 4

Каква част от месечните приходи на домакинството Ви за последните 12 месеца идват от приходите Ви от Вашия бизнес?
n=128

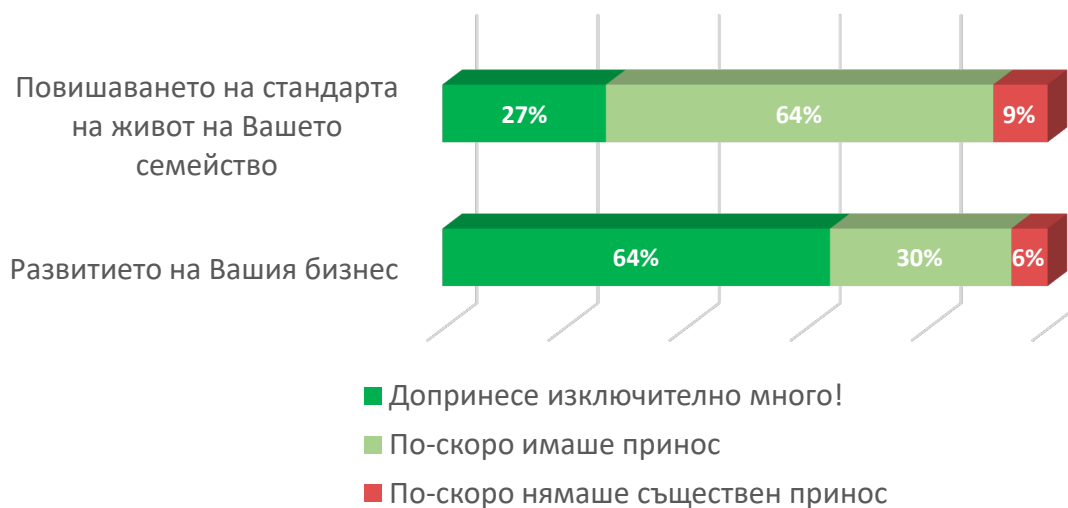
Изследването на причинно-следствената връзка между подкрепата на ФЗИД и икономическото развитие на семействата, които са част от програмата, не бе възможно да се реализира със стандартните количествени методи за оценка на въздействието, поради редица фактори свързани с изпълнението на програмата. Имайки предвид тези методологични ограничения, изследването представя качествени данни за личните възприятия на предприемачите относно въздействието на програмата върху техния живот и бизнес.

Мнозинството от тях (91 %) твърдят, че подкрепата, която са получили от ФЗИД, е повлияла положително на стандарта им на живот; за 27 % от отговорилите подкрепата от ФЗИД е оказала голямо влияние. Въздействието върху развитието на бизнесите на семействата се смята за още по-голямо – 64 % от отговорилите намират приноса на програмата за значителен, а според други 30 % програмата е допринесла в известна степен.

Графика 5

Според Вас до каква степен всичко, което получихте от Фондация Земята – източник на доходи (финансиране, обучения, земеделски съвети от агронома, запознанства и други) допринесе за:

n=128

Общият брой на хората, които работят за подкрепените бизнеси в област Пловдив, се увеличава постоянно през годините и достига 618 души през 2021 г. (средно по четирима работници на бизнес). По-голямата част от хората, които получават доходи от дейностите, са членове на подпомагано домакинство – 62% през 2021 г. Това са предимно сезонни работни места на непълно работно време.

Земеделска земя на участник в програмата

Графика 6

Брой хора, които работят за подкрепените бизнеси в област
Пловдив
(2011-2022)

Въпреки че земята, обработвана от участниците в програмата на ФЗИД, се увеличава постоянно през годините – от общо 702 декара през 2012 г. до 1771 декара през 2022 г. (152% ръст), намирането на работна ръка продължава да бъде едно от основните предизвикателства за малките земеделски производители. Голяма част от населението в трудоспособна възраст в подпомаганите общини работи в чужбина (най-вече в Нидерландия, Германия и Обединеното кралство) и се връща в България за месец или два през лятото за почивка.

Участници в програмата

5. Разпространение на модела

Моделът на разпространение е разработен и приложен като част от проекта на ФЗИД към Фондация „Америка за България“ в периода 2010-2013 г. Основната цел на разширяването на програмата е да се провери дали моделът на ФЗИД за подкрепа на малки бизнеси може да бъде приложен към нови общности чрез работа с регионални партньори и предоставянето на постоянна подкрепа за дейността им. Фокусът на модела е да се подкрепи интеграцията на ромите чрез възможности за заетост и развитие на предприемачеството в предимно селски райони.

Петте партньорски организации, които продължават да работят с ФЗИД към 2022 г., са:

- „ЛАРГО“ в Кюстендил
- „Бъдеще“ в Ракиново, област Пазарджик
- Сдружение „Свят без граници“ в Стара Загора
- „Болни от астма“ в Ямбол
- „Нов път“ в Хайредин, област Враца

Освен тях, ФЗИД предоставят подкрепа и на организации в Сливен, Средец и Бургас, които обаче не продължават работа по програмата по различни причини.

5.1 Въздействие на регионалните партньори

Регионалните партньори на ФЗИД са утвърдени организации, които работят с и за ромските общности. Две от организациите се присъединяват към програмата по-рано („ЛАРГО“, Кюстендил и „Бъдеще“, Пазарджик) и имат повече време да се запознаят с модела и да натрупат средства за револвиращите фондове, от които отпускат средствата за договорите за отложено плащане. Въз основа на това разнообразие на организациите е естествено да се очакват различия в техните постижения.

Основни постижения на регионалните партньори на ФЗИД

За десет години петте регионални партньора са подписали общо **144** договора за създаване на нови и разширяване на съществуващи бизнеси.

Общата стойност на договорите е **604 883 лв.**

Тези договори са подкрепили **104** отделни бизнеса – **66** новосъздадени и **38** вече съществуващи.

78%

от всички подкрепени **бизнеси все още функционират**. Дългосрочната подкрепа за бизнесите под формата на консултации е основният фактор за успех. Средно 66% от подкрепените бизнеси продължават да съществуват 5 г. след получената подкрепа, на фона на едва 5% от малките бизнеси на национално ниво.

Подкрепата според вида на бизнесите е балансирана – разпределението между селскостопански и неселскостопански бизнеси е приблизително 50 на 50.

Две от организациите са в двете крайности: 81% от бизнесите, подкрепени от „ЛАРГО“ (Кюстендил), са неземеделски, докато 88% от бизнесите, подкрепени от „Нов Път“ (Враца), са земеделски.

Проучването показва, че 75% от участниците в програмата получават половината или повече от доходите на домакинствата си от подкрепените бизнеси. Общият брой на хората, които са получили доходи от подкрепените бизнеси, е достигнал 311 (86% от тях са членове на подкрепени семейства) през последните десет години.

Общо 240 души са заети (средно по 3 работници на бизнес) в активните бизнеси, а доходът, който те са получили е имал икономическо въздействие върху приблизително 400 членове на техните домакинства Виж Фиг. 1.

Фиг. 1 Участници подпомогнати от регионалните партньори и създадени работни места

107 домакинства

311 работни места

400 облагодетелствани лица

Спецификата на региона както и произходът, визията и ръководството на регионалните партньори са основните фактори, които определят различията в работата им. Въпреки това, общото заключение е, че първоначалното разпространение на модела в други региони на страната е успешно.

Ключовите фактори за успеха на разрастването на програмата са:

- **Регионалните партньори познават общността, в която работят, и имат силна мотивация да подкрепят нейното развитие:** Някои от партньорските организации споделят, че първоначално са били скептични към успеха на програмата. Тяхната амбиция и мотивация да правят добро допринасят за успеха на програмата и постепенно ги превръщат в поддръжници на модела.
- **Текуща подкрепа за участниците в програмата от страна на регионалните партньори и ФЗИД:** съпровождането на малките бизнеси и консултациите са ключови компоненти на модела и регионалните партньори са обучени да предоставят тези услуги. Организациите все още често се обръщат към ФЗИД с молба за помощ дори 10 години след началото на програмата.
- **Стриктни критерии за подбор, прилагани от регионалните партньори:** добре обмислена бизнес идея и визия за бъдещето; вид на бизнес инициативата (ново или утвърдено предприятие); размер на необходимата инвестиция; и репутация на потенциалния участник в програмата.
- **Текущо изграждане на капацитет на регионалните партньори:** „Тръст за социална алтернатива“ инвестира дългосрочно в развитие на капацитета на партньорските организации с цел разширяване на познанията им в различни сектори.

5.2 Предизвикателства пред модела

И петте партньорски организации са много доволни от резултатите на програмата, но все пак посочват аспекти на нейното изпълнение, които могат да бъдат подобри. Параграфите по-долу представят обобщените им гледни точки:

- **Липса на достатъчно финансиране за управлението на револвиращите фондове:** Проучване на ТСА показва, че всички регионални партньори се борят с осигуряването на човешки ресурс за работа по програмата. Административната работа, идентифицирането на нови клиенти и текущите консултации изискват време и експертни познания в различни сфери.
- **Потенциални клиенти:** Проблемът с потенциалните участници в програмата зависи от регионалните особености. Две от организациите споделят, че кръгът им от потенциални клиенти е намалял поради COVID и/или миграцията.
- **Свиване на пазарите, повишаване на цените на консумативите и покупателната способност на клиентите:** Свиването на пазара засяга предимно малките селскостопански бизнеси, докато по-високите цени на консумативите засягат по-често неселскостопанските бизнеси.

6. Бъдещето на модела

Пандемията COVID и войната в Украйна доведоха до рязко повишаване на цените на енергията, значителна инфлация и обща нестабилност в страната. Всички тези външни фактори оказват влияние върху готовността на потенциални участници в програмата да кандидатстват за финансов ресурс и да започнат бизнес. Въпреки това, сред регионалните партньори преобладава оптимизмът и те виждат бъдещето на програмата с акцент върху:

- **Продължаваща подкрепа от ТСА:** Повечето регионални партньори смятат, че е важно да продължат да разчитат на подкрепата на ТСА за управлението на револвиращите фондове. Ако подкрепата към тях бъде прекратена, те ще продължат да работят, но вероятно ще отпускат по-големи суми, за да намалят броя на договорите и да съкратят времето за тяхното управление. Намирането на финансиране за администрирането на договорите за отложено плащане, извън финансовата подкрепа предоставена от ТСА, е сериозно предизвикателство.
- **Надграждане на модела:** Сдружение LARGO от Кюстендил показва възможния път за разширяване на модела и адаптирането му към градската среда. Организацията предоставя значителна подкрепа на бизнеси, които не се занимават със земеделие. Това е рискован ход, но в случая на сдружение LARGO носи висока възвръщаемост. В резултат на добрите резултати от Кюстендил, всички пет регионални партньора и ФЗИД вече подкрепят и неземеделски бизнеси.

Интервюираните споделят и две идеи за промяна на модела:

- **Преосмисляне на размера на финансиране и приоритетите:** сключването на договори за по-големи суми може да посрещне нуждите на участници, които са работили в чужбина и са натрупали известен първоначален капитал.
- В зависимост от региона да се прецени **дали селскостопанските бизнеси трябва да продължат да бъдат основен акцент.**

От първостепенно значение за дългосрочното въздействие на програмата е и устойчивостта на вече подкрепените бизнеси. Как да бъде продължено управлението им и същевременно да генерират достатъчно приходи, за да плащат сметките си и да издържат домакинствата си? ФЗИД смята, че над 70% от участниците в програмата ще продължат успешно дейността си и без по-нататъшна подкрепа от ФЗИД, но вероятно подпомогнатите бизнеси няма да могат да се развиват бързо.

Проблемите за тези бизнеси ще бъдат:

- **Труден достъп или липса на достъп до финансиране от ЕС** и държавата поради липса на опит в областта на селското стопанство и ограничено познаване на наличните схеми за финансиране.
- **Ниското доверие от страна на финансовите институции и търговците на краткосрочни активи.** В момента ФЗИД и регионалните партньори получават отстъпки и договарят благоприятни условия благодарение на добрата си организационна репутация.

7. Методология на проучването

Параметри на кабинетния компонент на проучването	
Период	Анализ на докладите за договорите на ФЗИД и на документацията по проекта: юни-септември 2022 г.
	Анализ на данните на ТСА за работата на 5-те активни регионални партньорски организации: август-септември 2022 г.
Параметри на качествения компонент на проучването	
Период на провеждане на интервюта	Интервюта с ФЗИД: продължават по време на цялото проучване
	Интервюта с ТСА: 30 юни-6 юли 2022 г.
	Интервюта с участници в програмата: 10-12 август 2022 г.
	Интервюта с регионалните партньори: 22-29 август 2022 г.
Метод за събиране на данни	Дълбочинни интервюта проведени на живо, чрез видеоконферентна връзка и телефонни разговори
Брой интервюта	ФЗИД: по време на цялото проучване (>10)
	ТСА: 3
	Участници в програмата: 16
	Регионални партньори: 6
Параметри на количествения компонент на изследването	
Период	Анализ на базите данни на ФЗИД: Юни-септември 2022 г.
	Анкета на участниците в програмата: 7-18 август 2022 г.
Метод за събиране на данни	Анализ на базите данни на ФЗИД: Статистически анализ
	Анкета на участниците: Полу-структуриран въпросник
Брой отговори за проучването	128 валидни отговора, 89% дял отговорили